

DOI 10.33294/2523-4234-2024-34-1-169-176

УДК [355.01(470+571:477):281.9РПЦ:281.9ПЦУ]"2022/2024"

ORCID 0009-0009-8694-3766

ORCID: 0009-0007-0442-3608

ісром. Тимофій Ясеницький,
Степан Старовецький

Російська збройна агресія проти України: різночитання «Миру Христового» (Ін. 14:27) в парадигмах СЦУ (ПЦУ) та РПЦ МП

Одвічним націєцентричним вектором України була тяглість християнських цінностей і фундаментальних запитів перебування в сім'ї європейських держав. Але на третьому десятилітті своєї незалежності наша держава піддалась безпрецедентній військовій агресії з боку Росії, і головним рупором у цьому процесі вторгнення є благословення на ці дії Московської патріархії. Роблячи підміну «Миру Христового» (Ін. 14:27) «миром русским», Російська православна церква втратила не тільки авторитет духовного інституту, але і практично допомагає втілити у життя проект ідеології путінізму. Інституційною структурою, яка здатна розвінчати імпералістичні плани Російської церкви і повернути Україні правдивий євангельський мир є Православна церква України. Саме від активного супротиву Української помісної церкви щодо дій релігійного російського шовінізму, залежить майбутнє християнської ойкумени.

Ключові слова: Православна церква України, Московський патріархат, «спецоперація», «мир Христовий»

Fr. Timothy Yasenyskyi,
Starovetskyi Stepan

Russian armed aggression against Ukraine: different interpretations of the "Peace of Christ" (John 14:27) in the paradigms of the Russian Orthodox Church and the Orthodox Church of Ukraine

The eternal nation-centered vector of Ukraine has been the continuity of Christian values and the fundamental demands of being in the family of European states. However, in the third decade of its independence, our country has been subjected to unprecedented military aggression from Russia, and the main mouthpiece in this process of invasion is the blessing of the Moscow Patriarchate. By replacing the "Peace of Christ" (John 14:27) with the "Russian world," the Russian Orthodox Church has lost not only the authority of a spiritual institution, but also practically helps to implement the project of Putin's ideology. The Orthodox Church of Ukraine is the institutional structure that is capable of debunking the imperialist plans of the Russian Church and returning true gospel peace to Ukraine. The future of the Christian oikoumen depends on the active resistance of the Ukrainian Local Church to the actions of religious Russian chauvinism. Preemptive war (war in advance) begins first of all with a lie when one side, in this case Ukraine, has not learned to draw historical conclusions about Russia's imperial ambitions; the other side has learned not to call the

war a war but a “special military operation”. Through the Ukrainian Orthodox Church (“Russian Orthodox Church in Ukraine”), the idea of a “Triune Russian people” that is “super-Orthodox” like the Russian Federation as the “Dreamland” was and still is being imposed. Having merged with the state apparatus, the Russian Church has finally chosen the path of violence and support of the military escalation in Ukraine. For the Russian World, the ROC is an objectively true spiritual and religious foundation, regardless of whether citizens of countries where the ROC is widespread perceive it or not. The mission of the OCU has many tasks not only spiritual but also in the coordinates of the state request, such as: it serves to strengthen national security, humanitarian assistance to victims of Russian aggression, and allows the Ukrainian Church to become a full-fledged subject of international religious life.

Keywords: Orthodox Church of Ukraine, Moscow Patriarchate, “special military operation”, “Peace of Christ” (John 14:27)

Мета статті – окреслити богословську проблему псевдо-євангелістського варіанту “русского мира” у вимірі викриття його заблуджень Православною церквою України (далі – ПЦУ).

Для реалізації мети були поставлені такі завдання:

- виокремити роль православ’я у процесі становлення української нації;
- довести реальну участь Московської патріархії у широкомасштабному вторгненні російських військ на терени України;
- показати несумісність біблійно-богословського розуміння “мир” із етнофілетичною ересею “русского мира”;
- зосередити увагу на пастирський опіці ПЦУ.

В українському богослів’ї вже не одне десятиріччя, а може і століття найбільш проблемною ділянкою для роздумів є питання існування Української помісної церкви, незалежної від Москви, Риму, чи Нового Риму – Константинополя. Постанова справді автокефальної ПЦУ стало наслідком запиту українського суспільства на рідну церкву, звільнену від впливу ідеологемі “Москва – третій Рим”. Саме пошук розрізнення євангелістського і російського “миру” змушує звернутись до авторитетів, які вивчали і досліджували “українське питання”, зокрема: Патріарх Варфоломій Архондоніс, митр. Епіфаній Думенко, митр. Василь Липківський і дослідники: Власовський І., Саган О., Шевченко В.

Основний виклад. Виклики, з якими сьогодні стикається Україна через військові агресивні дії Російської Федерації від 20 лютого 2014 р., змушують українську державу формувати нову європейськоцентричну зорієнтованість – єдиноправильне рішення в даній ситуації. Саме перспектива повноцінного перебування в сім’ї європейських держав змусила рівноапостольного Володимира Великого охрестити русичів, подавши їм варіант цивілізованої релігії. Про це професор І. Власовський говорить так: “увесь час історичного життя нашого народу є нерозділимим з його вірою і Церквою. Можна сказати, що в духовному житті українського народу, при всіх змінах в структурі соціально-економічного його життя, розвитку його як нації, явищем найтривалішим і в часі найдовшим і безперервним є оця його віра, за часів князя Володимира ним прийнята” (Власовський, 1955, с. 30). Хоч сам святий князь бачив у християнстві і протекторат суспільного діалогу між державою та Церквою, але морально-практичне значення тут було врахованим не в останню чергу.

III. ФІЛОСОФСЬКІ ТА БОГОСЛОВСЬКІ АСПЕКТИ РЕЛІГІЙНОСТІ

До цього можна додати і те, що українська держава від княжих часів знала багато як піднесення так і падіння, але саме існування і діяльності у ній Київської митрополії, дала можливість для заснування однієї з найбільших на даний час помісної Церкви – Православної церкви України. Маючи довготривалу історію, Українська церква протягом віків намагалась зберігати національну ідентичність, в тому числі в синодальний і радянські періоди, які були часом найбільшої русифікації українців. Найпочесніший отець-митрополит Василь Липківський констатує наступне: “наш рідний народ поневолений, пригнічений за старих часів, позбавлений своєї рідної церкви, з полум’я останніх світових заколотів виходить не з ганьбою, а зі славою, він підвищує свою свідомість, відновлює свою волю, відроджує свою вільну церкву. Але треба ще багато боротьби, багато зусиль і може страждань, щоб перемогти всі тяжкі перешкоди на шляху повного нашого народного і церковного відродження” (Липківський, 1991, с. 282). І справді, громадянське суспільство України спираючись на потенціал активності українського суспільства, який завжди був високим, зараз як ніколи раніше, перебуває в парадигмі мегадинамічного розвитку.

Прийняття документу “Акт проголошення незалежності України” 24 серпня 1991 р. було початком реалізації столітніх прагнень українців мати вільну державу. Будучи територіально єдиною, а ідейно поділеною на п’ять регіонів – “Північ”, “Південь”, “Захід”, “Схід” та “Центр”, наша держава не могла остаточно визначитись із зовнішньополітичним курсом свого розвитку. Віталій Шевченко роздумуючи над постмодерними тенденціями доби глобалізації зазначає, що “навіть з огляду на велике бажання України інтегруватися в Європу, справу простим засвоєнням її цінісно-інтелектуальних набутоків не вирішити. До того ж, некритичне наслідування європейських зразків, у тому числі і їх духовної матриці, не може бути виправданим хоча б тому, що самі вони не є самодостатньою даністю й нерідко потребують суттєвої корекції та врахування соціокультурної й світоглядно-ідеологічної специфіки формування та розвитку духовності як плюралістично-неоднорідного універсуму” (Шевченко, 2013, с. 237). За три десятиліття незалежності український соціум не зміг відшукати об’єднуючого ідеологічного фактору для соборності України, не випрацював спільного історичного минулого, а головне – не бачив національних героїв, які були б до вподоби усім.

Залишившись 24 лютого 2022 р. без міжнародної підтримки, у певній “граничній ситуації” описаній Карлом Ясперсом, український народ був змушений обирати між свободою і поневоленням, героїчною обороною або скоренням перед російською “імперією зла” (англ. evil empire), як її назвав президент США Рональд Рейган. Дата 24 лютого 2024 р. стала кульмінаційною точкою втрати останніх ідеологічних зв’язків України як із комуністичним минулим у складі СРСР, так і можливості участі в Співдружності незалежних держав (СНД). Найбільш складною проблемою в ситуації виправдання окупації значної частини території України і повномасштабної війни виступає позиція Російської православної церкви (далі – РПЦ), яка позиціонує себе як осередок “суперправослав’я”. Хоча ця ж Церква, як слушно зауважує Олександр Саган в “Основах соціальної концепції”, заохочує до патріотизму: “християнський патріотизм одночасно виявляється щодо нації як етнічної спільноти і спільноти

громадян держави. Православний християнин покликаний любити свою вітчизну, яка має територіальний вимір, і своїх братів по крові, які живуть по всьому світі” (Саган, 2019, с. 38). Та визнаємо, що позиціонування себе як “суперправославної” спільноти, не завадило Російській церкві свідомо підтримати війну в Україні, і цим самим стати ізгоєм християнського світу.

Християнство є релігією любові і миру, який приніс людству Син Божий: “Мир залишаю вам, мир Мій даю вам; не так, як світ дає, Я даю вам” (Ін. 14:27). Тому зрозуміло, що коли проросійські помісні Церкви такі як Антиохійська, Єрусалимська, Сербська і Польська мовчать про агресію на теренах України, то Римо-католицька чи Протестанські засуджують дії Російської Федерації. Той Мир, який дав світу Спаситель, це не лише питання відсутності конфліктів, а смирення прийняти Євангеліє – Благу Вістку, жертвовно ділячись нею з усіма людьми. Апостол народів Павло називає миром Самого Бога: “Бо Він є мир наш, Який створив з обох одне і зруйнував перепону” (Еф. 2:14). Христос стає примиренням юдеїв із язичниками, створює з цих обох груп єдину спільноту вірних. Та дивлячись на офіційні заяви очільників Московського патріархату, ми бачимо, що там де Христос зруйнував перепону, вони ідеологією “русского мира” її заново будують!

Цікаво те, що сучасна православна ойкумена має однозначну позицію щодо сприйняття війни, так зокрема в документах Святого і Великого собору Православної церкви 2016 р. читаємо наступне: “Церква Христова взагалі засуджує війну, вважаючи її наслідком зла та гріха у світі” (Документ, 2016, с. 34). Бо й справді, дивлячись на двотисячолітню історію християнства можна простежити, що ідею справедливої війни вигадали люди, а не Бог. І віра в Сина Божого, який народився у Вифлеємі, звільнила весь людський рід від колективної гордині. Завдяки Христу будь-яка війна перестала бути справедливою, адже всі військові дії здійснюються заради помсти, заради захисту ображеної націоналістичної гідності, заради створення імперій. Американський політолог і соціолог Самуель Гантінгтон, сприймаючий домінуючим фактором сучасної світової політики зіткнення цивілізацій, стверджує, що в майбутньому не уникнути воєнних конфліктів на релігійному ґрунті: “Тисячоліття людської історії доводять, що релігія – не “мала відмінність”, а, можливо, найглибша відмінність, яка тільки може існувати між людьми. Повторюваність, масштаби і жорстокість війн на лінії розломів значно збільшується вірою в різних богів” (Хантінгтон, 2003, с. 411). Священне Писання свідчить, що Христос звільнив людину від культу сили, від страху перед державою: якщо влада може помилятися настільки, що на вимогу старозавітніх священників розп’яла Ісуса “тоді він [Пилат] видав Його їм на розп’яття” (Ін. 19:16), то влада може помилятися і в оцінці тої чи іншої війни.

Будь-якій війні передуює порушення двох заповідей “Не вбивай” та “Не пожадай нічого, що є власністю твого ближнього”. Війна починається перш за все із брехні, коли одна сторона, в даному випадку Україна, не навчилась робити історичних висновків щодо імперських амбіцій Росії; інша ж навчилась не називати війну війною а “специальной военной операцией”. РПЦ змагаючись з Константинополем за першість у диптиху помісних церков, не цурається будь яких засобів задля досягнення цієї мети, в тому числі підтримки політичного курсу власної держави-терориста. Жоден

III. ФІЛОСОФСЬКІ ТА БОГОСЛОВСЬКІ АСПЕКТИ РЕЛІГІЙНОСТІ

з ієрархів Московської патріархії не висловив осудження російському вторгнення в Україну (з 2022 р.), а тому складається враження, що ніхто з них не читав Євангелія: “всі, хто візьме меч, від меча і загинуть” (Мф. 26:52). В документах Святого і Великого собору Православної церкви теж читаємо цілком протилежну до РПЦ євангельську позицію: “Церква Христова, від самого початку сприймаючи війну як наслідок зла та гріха у світі, заохочує будь-які ініціативи й зусилля, спрямовані на її запобігання й усунення за допомогою діалогу... Якщо ж війна стає неминучою, Церква продовжує молитися і по-пастирськи піклуватися про своїх чад, які беруть участь у бойових діях заради захисту свого життя та свободи, докладаючи всіх зусиль заради якнайшвидшого відновлення миру та свободи” (Документ, 2016, с. 35). Таку справді миротворчо-пастирську позицію підтримує Блаженніший Епіфаній (Думенко) і ПЦУ загалом: “Війна Росії проти України є гібридною, вона має різні виміри. Україна захищає свою територію, захищає економіку, енергетику, інформаційну сферу, політичний простір” (Православний церковний календар, 2022, с. 93). Проблема в тому, що причиною війни проти України ще від 2014 р., став не пацифізм, а мілітаризм, якого зараз так багато в Росії.

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України спричинило вбивства тисяч українців і поки духовенство ПЦУ допомагає армії та біженцям, представники Української православної церкви Московського патріархату (далі – УПЦ) уникають конкретних дій щодо осуду Росії та керівництва Моспатріархії. “Християнська віра у Росії піддавалася паганізації – підступно підмінялася громадянською релігією, що позірно спирається на православну традицію, але чужа духу Євангелія та змісту святоотецької православної віри. Чимало вояків РФ, що втрутились до нашої країни, ідентифікують себе з православ'ям. Однак справи, що чиняться окупантами, свідчать про них як про злочинців, які втратили живий зв'язок із Христом та Його Церквою” (Український церковний вісник, 2022, с. 21). Якщо до 2022 р. керівництво РПЦ не давало публічної підтримки нападу Росії на Україну, то від 24 лютого 2022 р. РПЦ стає рупором “гібридної” війни Кремля. Одвічний конкурент за першість в православному світі, Константинопольський патріархат, і зокрема, Вселенський патріарх Варфоломій, поклав на РПЦ відповідальність за ідейне обґрунтування нинішньої агресії і засудив ідеологію “русского мира” (див. Andrius, 2023). Варто нагадати, що нинішній патріарх Кирил цілком йде за “центральною лінією” російських воєнних діям в Україні. Теза В. Путіна про те, що росіяни, які загинули на війні, “попадуть в рай”, очільник Кирило розвинув в своєму наративі восени 2023 р. Він запевнив, що загибель на фронті “смыкает все грехи, которые человек совершил”, і це пряма дорога в рай (“Эта жертва смыкает все грехи, которые человек совершил” – патріарх Кирил про мобілізацію). Російська агресія дозволила Українській помісній церкві стати дієвою суспільною інституцією, а храму – місцем прихистку і духовної розради. Зростає і соціальна мобільність Церкви, адже у воєнний час ПЦУ максимально звершує гуманітарну місію та духовну опіку військових.

Особливим чином у прагненні допомогти українцям ПЦУ сприяє розвитку можливостей капеланського служіння. Роль військового капеланства, засвідчена у Законі України “Про Службу військового капеланства”, який був прийнятим 30 листопада

2021 р. з редакцією 19 березня 2022 р. та 01.01.2023 р. Цим Законом нарешті було засвідчено офіційне визнання державою необхідності душпастирського служіння в українському війську Церков та релігійних організацій. В цьому Законі є переліченими засади діяльності Служби військового капеланства. Як мовиться в офіційному тексті, “цей закон регулює відносини у сфері реалізації конституційного права на свободу світогляду та віросповідання військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Державної прикордонної служби України, а також визначає правові та організаційні засади і принципи діяльності Служби військового капеланства” (див. Закон, 2023). Цей закон дозволяє побачити людину, як особу, зранену війною, яка потребує Божої любові, доброти, уваги і розуміння. Особливо це стосується військових, які перебувають в зоні проведення бойових дій, і морально та психологічно зустрічаються зі смертю кожний день. Тому саме відмінність у розумінні опіки над військовими захисниками України та російськими військовими злочинцями і відрізняє ПЦУ з “Миром Христовим” (Ін. 14:27) від Моспатріархії з “русским миром”.

Висновки

1. Для становлення України і української державності християнство послужило рупором і цементуючою основою, дозволивши сформуванню менталітету слов'янина-українця. Християнство дозволило ідеологічно об'єднати племена Русі, поширювати писемність, а головне те, що Київ став другим Єрусалимом. Тому можна сказати, що християнство в його греко-православному варіанті, на теренах України стало способом ідентифікації, певного роду світоглядним орієнтиром самодостаності і могутності. Відповідно і утворення Київської митрополичої кафедри в 988 р. дозволило вести мову про киевоцентричний характер українського православ'я. Тому міф про “Великое наследие Руси” в площині РПЦ є безпідставним та історично невинуватим.

2. До початку російсько-української війни (з 2014 р.) багатостраждальний український народ ще перебував у балансуванні між Європейським і Євразійським союзами, між умовним “Заходом” – Європою і Америкою та “Сходом” – Азією та Росією. Це ж стосується і духовної сфери, бо саме через УПЦ (РПЦвУ) було і ще досі триває насадження ідеї “Триєдиного русского народа”, який є “суперправославним” як і Російська Федерація “Страна Мечты”. Зрісшись із державним апаратом, Російська церква остаточно пішла шляхом насилля і підтримки військової ескалації в “Специальной военной операции”. Офіційною датою підтримки РПЦ війни в Україні є 14 квітня 2023 р., коли патріарх Кирило Гундяєв передав главі Нацгвардії Російської Федерації Віктору Золотову Августовську ікону Божої Матері, щоб її образ надихав молодих воїнів Росгвардії у захисті Вітчизни-терориста.

3. Заперечуючи біблійно-богословську істину, що Господь “Він бо наш мир” (Ефес. 2:14), Російська церква зробила підміну понять і вважає, що “Русский мир” є територіально-помісним аспектом канонічно визначеної церковної території з всіма проживаючими на ній людьми. Логіка наступна – канонічна територія “Русский мир” є РПЦ, однак РПЦ в силу свого божественного Джерела і боголюдської природи є

III. ФІЛОСОФСЬКІ ТА БОГОСЛОВСЬКІ АСПЕКТИ РЕЛІГІЙНОСТІ

не тільки територією, тобто не зводиться лише до росіян і не вичерпується ними. “Русский мир” є культурно-конструктивною цивілізацією, опікою над якою займається РПЦ. Для “Русского мира” РПЦ є об’єктивно-істинним духовно-релігійним фундаментом незалежно від того, сприймається це громадянами країн чи ні.

4. Автокефалію ПЦУ необхідно сприймати як органічне доповнення політичної незалежності України. Один із напрямів в діяльності Української помісної православної церкви полягає у сприянні становленню сучасної національної ідентичності, формуванні світоглядної європейської матриці, котра демонструватиме візію майбутнього поступу країни. Місія ПЦУ має багато не лише духовних, але і в координатах державного запиту завдань, як от: слугує посиленню національної безпеки, гуманітарної допомоги постраждалим внаслідок російської агресії, дозволяє Українській церкві стати повноцінним суб’єктом міжнародного релігійного життя.

1. *Біблія. Книги Святого Письма Старого і Нового Завіту.* (2022). (Пер. ієром. о. Рафаїл (Турконяка). Вид. Укр.бібл. тов-ство.

2. Василь, Липківський, митрополит. (1991). Слово Христове до українського народу: проповіді на неділі й свята. *Пам’ятки України, 11.* Київ.

3. Власовський, І. Ф. (1955). *Нарис історії Української Православної Церкви* (Т. 1: Х–XVII). Нью-Йорк: Вид-во: Українська Православна Церква в З.Д.А.

4. *Документи Святого і Великого Собору Православної Церкви. Крит, 2016.* (2016). Київ: Відкритий Православний Університет Святої Софії Премудрості “Дух і література”.

5. Доповідь Митрополита Київського і всієї України Епіфанія на Розширеному засіданні Архиєреського Собору Української Православної Церкви (Православної Церкви України) 24 травня 2022 р. *Православний церковний календар 2022 рік.* Київ: Православна Церква України.

6. Закон “Про Службу військового капеланства” (01.01.2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>

7. Лист щодо притягнення російського патріарха Кирила до канонічної відповідальності і позбавлення його патріаршого престолу. (2022). *Український церковний вісник, 4(31), 21–23.*

8. Саган, О. Н. (2019). *Православна Церква України: конституювання та перспективи розвитку.* Київ.

9. Хантингтон, С. (2003). *Столкновение цивилизаций.* Москва: ООО “Издательство АСТ”.

10. Шевченко, В. В. (2013). *Православ'я в Україні і цивілізаційні виклики: історія та сучасність.* Київ: Вид. від. УПЦ КП.

11. Andrius, Sytas (2023, March 22). *Ecumenical patriarch: Russian Church shares blame for 'crimes' in Ukraine.* <https://www.reuters.com/world/europe/ecumenical-patriarch-russian-church-shares-blame-crimes-ukraine-2023-03-22/>

References

1. *Bibliia. Knyhy Sviatoho Pysma Staroho i Novoho Zavitu.* (2022). (ієром. о. Рафал (Turkoniaka), Trans). Vyd. Ukr.bibl. tov-stvo (in Ukrainian).

2. Vasyly, Lypkivskyyi, mytropolyt. (1991). Slovo Khrystove do ukrainskoho narodu: propovidi na nedili y sviata. *Pamiatky Ukrainy, 11.* Kyiv (in Ukrainian).

3. Vlasovskiy, I. F. (1955). *Narys istorii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy* (Т. 1: X–XVII). Niu-York: Vyd-vo: Ukrainska Pravoslavna Tserkva v Z.D.A. (in Ukrainian).
4. *Dokumenty Sviatoho i Velykoho Soboru Pravoslavnoi Tserkvy Kryt, 2016*. (2016). Kyiv: Vidkrytyi Pravoslavnyi Universytet Sviatoi Sofii Premudrosti “Dukh i literatura” (in Ukrainian).
5. Dopovid Mytropolyta Kyivskoho i vsiei Ukrainy Epifaniia na Rozshyrenomu zasidanni Arkhyierskoho Soboru Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy (Pravoslavnoi Tserkvy Ukrainy) 24 travnia 2022 r. *Pravoslavnyi tserkovnyi kalendar 2022 rik*. Kyiv: Pravoslavna Tserkva Ukrainy (in Ukrainian).
6. *Zakon “Pro Sluzhbu viiskovoho kapelanstva” (01.01.2023)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text> (in Ukrainian).
7. Lyst shchodo prytiahnennia rosiiskoho patriarkha Kyryla do kanonichnoi vidpovidalnosti i pozbavlennia yoho patriarshoho prestolu. (2022). *Ukrainskyi tserkovnyi visnyk*, 4(31), 21–23 (in Ukrainian).
8. Sahan, O. N. (2019). *Pravoslavna Tserkva Ukrainy: konstytuiuvannia ta perspektyvy rozvytku*. Kyiv (in Ukrainian).
9. Khantynhton, S. (2003). *Stolknovenye tsyvylyzatsyi*. Moskva: OOO “Yzdatelstvo AST” (in Russian).
10. Shevchenko, V. V. (2013). *Pravoslavia v Ukraini i tsyvilizatsiini vyklyky: istoriia ta suchasnist*. Kyiv: Vyd. vid. UPTs KP (in Ukrainian).
11. Andrius, Sytas (2023, March 22). Ecumenical patriarch: Russian Church shares blame for crimes in Ukraine. <https://www.reuters.com/world/europe/ecumenical-patriarch-russian-church-shares-blame-crimes-ukraine-2023-03-22/> (in English).